

הטופוגרפיה של שדה-המלחמה הארץ-ישראלית

המאמר הניתן מטה הוא פרק-המבוא מספרו הנודע של א. פ. ניוֹל "The Palestine Campaigns". הספר יצא לאור ב-1928, ומאז חזר והופיע במהדורות רבות. על הקורא להביא בחשבון, שהפרטים הגיאוגרפיים השונים לקוחים מתקופת-המלחמה 1915/18. - המערכת.

א.

מסעות המלחמה בסיני, ארץ-ישראל וסוריה נערכו לאורך אחת מדרכי המלך העתיקות והגדולות ביותר שבְּעוֹלָם. זו הדרך הראשה בין ערישות הציביליזציה הקדומות ביותר, הידועות לנו, - בקעות הפרת והנילוס. ממצרים הולכת הדרך סמוך לים בעברה על פני מדבר סיני הזעוף; משם היא נמתחת על פני שדות הברכה של אדמת פְּלֶשֶׁת והשרון, - ומצודת-הסלעים הגבוהה של ארץ-יהודה ממזרח לה; בוקעת את רוכסי הכרמל, בפלסה לה מעבר נמוך אל עמק יזרעאל או עמק מגידו; מתרוממת מעבר לים כנרת אל הרמה אשר מעבר לירדן מזרחה; הלאה תפנה אל דמשק וחלב, אשר משם אפשר להגיע, עם בקעת-הפרת, עד בגדד. לאורך הדרך הגדולה הזאת זרמו גלי מחשבה, מסחר ומלחמה בין אפריקה ואסיה, למן שחר ההיסטוריה. אכן שם הולם ניתן לה על ידי הערבים: „דאראב אַס סולטאני“ - „דרך המלך“. כמעט כל שם שנקבע לאורך הדרך הזאת מעלה לפנינו את זכרו של איזה מצביא מפורסם, או של איזה מעשה גדול. כאן שוכנות עזה וגת, ערי הפלשתים, זה העם המוזר אשר נעלם מעל במת ההיסטוריה באורח מופלא, כשם שהופיע עליה. רוֹמְנִי (פְּלוֹסִיוֹס מלפנים) שימשה שדה-מערכה לקרב גדול בין הפרסים ובין המצרים, לפני 2500 שנה. אַרְסוֹף מעלה זכר תגרה אחת לוחטת בשעת בין-השמשות, בין ריצ'רד לב-האריה ובין יריבו המזהיר צלח-אל-דין. קיסריה נקראה בשם זה על ידי מלך אדיר, הורדוס, לכבוד פטרונו הגדול ממנו אוגוסטוס קיסר. והנה עכו, אשר ממנה ברח נפוליאון מתוך תבוסה שנחל בפעם הראשונה בחייו. הערים דמשק וחלב היו משחר הימים השוקים הגדולים ואוצרות הסחורה של סַחַר המזרח; זכר חכמת-ידם של אוקני דמשק במעשי-אריג, בחרושת הנשק ובמלאכת-צורפים טבוע עד היום הזה במלים הגהוגות בשימוש במקצועות אלו.*

עמק-יזרעאל הגדול נמצא בחצי הדרך בין מצרים לחלב. עמק זה היה צד למלחמות רבות וללוחמים רבים. מעל הר-תבור פשטה להקה של אנשי-הרשם בסערה והשמידה את מחנהו היגע של סיסרא בעמק-הבצה אשר מלמטה - כשם שבימינו עלולים הפְּתָנִים** להשתער על שדרת-צבא שקשי התחבורה מכביד עליה. מחנה של אנשי-שבטים, שחנה בעמק, נס לפני יותר משלושת אלפים שנה, מנוסת-בהלה, מפני שלוש מאות אנשי צבאו של גדעון מלומדי הקרב והמשמעת, בהתקפת-לילה ראשונה שעליה יש לנו תיאור מפורט***. ובמרחק מה משם צפונה, ביום תמוז

* משי-דמשק, פלדה דמשקאית וקישוט דמשקאי, כל אלה מוצאים הראשון מן דמשק.

** שבט בגבול הצפוני-מערבי של הודו. - המערכת.

*** שופטים ז'. העיקרים הראשיים ששימשו יסוד לתכנית פעולתו של גדעון - בחירת אנשים מאומנים.

ריגול והכנה מוקפדים, ניצול הגורם המוסרי - הכרחיים להצלחה. בפעולת לילה גם בימינו, כשם שהיו נחוצים בימיו.

לוהט, הקיץ הקץ על ממלכת הצלבנים קצרת-הימים, כאשר השתערו פרשיו של צלח-אל-דין לוטים במסך עשן, שנוצר על ידי הבערת שיחי-זרדים, מול פני האבירים הנוצרים. כאן הדף גם חיל-הפרשים של נפוליאון את התורכים, בזמן שהמציא הגדול נלחם בעכו. אשורים ומצרים, פרסים ובני מוקדון, רומאים וערבים, כל האומות הכובשות הגדולות עברו בדרך הזאת. הרי זה הולם, שבמלחמה הגדולה ביותר בהיסטוריה היתה רצועת-אדמה זו עדה לנצחון מכריע, מעשה-אמן, שבו נטלו חלק כמעט כל האומות של הקיסרות הבריטית.

למותר תהיה ההתנצלות על הזכרת מאורעות רחוקים כל-כך, דוגמת אלה שהובאו במבוא קצר זה, לתיאור שדה-מלחמה, הראוי להקרא בשם זירת-ההתגוששות של עמים. לולא היו עקרונות המלחמה קיימים ועומדים, ומשום כך נלקדים על פי נסיונות העבר, לא היה כמעט כל צורך בספרי היסטוריה צבאית. מצבה הגיאוגרפי של ארץ קובע את מהלך מלחמותיה, וידיעת המערכות הקודמות מועילה, כדי להבין את השפעת תכונותיה הטופוגרפיות של הארץ על האסטרטגיה. ודאי ששום מצביא לא הרבה לחקור כל כך את ההיסטוריה ואת הטופוגרפיה של שדה-המלחמה, בו פעל, כאשר עשה זאת הגנרל אַלְנֶבֶי. בשני ספרים היה מעיין כמעט יום-יום, והם התנ"ך וספרו של אדם סמית, הגיאוגרפיה והיסטוריה של ארץ-הקודש. ואולם לא רק אותו הענין, המתעורר בדרך הטבע בלב אדם בעל שכל חריף ורבי-ידיעות, הוא אשר הניע אותו להרהר לעתים קרובות על עברה של הארץ. מן העיונים האלה הסיק הרבה, שהיה לו להועיל בתכנון את פעולות-המלחמה שלו.

דרך-המלך הצטיקה, שעברו בה צבאות, חיל המשלוח המצריי למן תעלת סואץ ועד חלב – מרחק של יותר מחמש מאות מילין – הוליכה אותם על פני קרקע ונוף רבי-גונים להפליא – מדבר-סיני השומם, העמקים הפורים של ארץ-ישראל, הרי יהודה הסלעיים הקודרים, הבקעה הלוהטת של עמק-הירדן, ולבסוף הרמות המעובדות של סוריה. תיאור קצר לתכונותיו הפיסיקליות העיקריות של שדה המלחמה, וכן הערכה להשפעתן של תכונות אלה מבחינה צבאית ניתנים בזה בשלשה פרקים: סיני, ארץ-ישראל וסוריה. ידיעות יותר מפורטות בנוגע לשטחים אלה, שעתידיים היו לשמש במה למסעות-המלחמה העיקריים, תבואנה בכל מקום ומקום לכשידובר בו. ואולם חשוב הדבר לקבוע מיד במוח את החישובים הגיאוגרפיים שקבעו את הקיום העיקריים אשר לפיהם התפתחו מסעות-מלחמה אלה.

ב.

חצי-האי סיני, אשר צורת משולש לו, ארכו 240 מילין מצפון לדרום, ובערך 120 מילין ממזרח למערב בקו החוצה את בסיס המשולש, והוא אחד המקומות השוממים ביותר בעולם הנושב. אפשר לחלקו חלוקה גסה לשלושה אזורים. האזור הצפוני מכיל מישור-חוף צר, עטור חגורת-חולות ברוחב של חמשה ועד חמשה-עשר מילין; החולות האלה אינם ניתנים למעבר כלי-רכב, והן כבדים מאוד להליכת פרשים או חיל רגלי. האזור המרכזי הוא רמת-סלעים צחיחה המתנשאה לגובה של 3000 רגל; כאן לא נעשו כל דרכים לכלי-רכב, אולם דרך-ההליכה היא טובה ומוצקת יותר מאשר באזור הצפוני. האזור הדרומי הוא גוש של הרי-טרשים תלולים, אשר אחדים מהם מגיעים בגבהם ל 10,000 רגל. הספקת המים היא בלתי-בטוחה בכל ימות השנה, מלבד באותו זמן כשגשמי החורף ממלאים את הבורות

העתיקים, שרידי ציביליזציה שחלפה. בשום מקום באי אין כל זרם מתמיד של מים שוטפים; אולם אפיקים ידועים, כגון ואדי אל עריש (נחל-מצרים של התנ"ך) וואדי אל מוקשיב באזור המרכזי, נהפכים לפלגים רחבים למשך זמן קצר אחרי גשם גדול. המים מצויים פחות באזור הדרומי, אולם הם נמצאים בשפע יחסי, — אם גם מלוחים, — ליד החוף*, אשר לארכו מפוזרות המון נאות-מדבר נטועות עצי-תמרים. אל-עריש, בפי הנחל הנושא שם זה, ונחל בדרום, הם הישובים היחידים ההגונים בחצי-האי. מלבדם אין אתה מוצא שם אלא קצת בידואים נודדים. חום הקיץ לוחט. בחורף מתחוללות לעתים תכופות רוחות קרות וסופות-חול. אנשי-צבא רבים, הזוכרים היטב את עיקרו המפורסם של נפוליאון בנוגע לגבולותיהן של מדינות**, ראו את מדבר-השממה הזה כמגן בטוח למצרים מפני פלישה מצד ארץ-ישראל. ואולם גייסות גדולים עברו אותו פעמים לאין-ספור, כעדות שאנו יכולים למצוא בתולדות המלחמה. כן גם הקמת תעלת סואץ קצרה את המדבר בחמשים מיל מכפי שהיה בימיו של נפוליאון. סכסוך הגבול של שנת 1906 בעקבה הניע את המטה הראשי במשרד המלחמה הבריטי לעיין מחדש בבעית גבול-מצרים המזרחי. הם מצאו אז, כי המדבר אינו מהווה בשום פנים מעצור מוחלט, ללא-עבור, בשביל צבא מודרני; אולם הם העריכו את הכוח המכסימלי, שתנאי הספקת המים יאפשרו לו להתקרב אל התעלה, ב-5000 איש ו-2000 גמלים. המציאות הוכיחה אחר-כך, כי הערכה זו היתה פחותה מדי. אולם ברור היה למדי, כי המעבר דרך חצי-האי הוא מפעל שניתן לביצוע רק אחרי הכנה וארגון רציניים.

ג.

שעורה המדויק של הארץ המצוינת בשם ארץ-ישראל נשתנה בזמנים שונים. כאן תפלל בתחום זה הארץ אשר מן ועד באר-שבע ומים-התיכון עד מסילת-הברזל החיג'אזית. זהו, בקירוב, שטח המנדט הבריטי בארץ ישראל כיום יחד עם שטח מדינת עבר-הירדן. זוהי ארץ קטנה. מאה וחמשים מילין מן (בניאס) עד באר-שבע, ושבעים וחמשה מילין מים התיכון ביפו עד מסילת הברזל החיג'אזית ברבת-עמון***. אולם היא מחולקת כל-כך על פי תכונותיה הפיסיקליות המיוחדות במינה, שאתה מוצא בה את הניגודים המפתיעים ביותר מבחינת פני הקרקע והאקלים****; אכן כל-כך מפוררת הארץ הקטנה הזאת, שמימיה לא היתה מאוחדת כולה ונתונה לשלטון אחד, חוץ מאשר כפרובינציה של איזה כובש זר, כגון הרומאי או התורכי. קויה הפיסיקליים העיקריים הם שני טורי הרים, המובדלים זה מזה על ידי הַבְּקַע המופלא ביותר בפני כדור הארץ, ורצועת מישור פורה בין הטור המערבי ובין הים. הטור המזרחי, הרי-מואב (3000—3500 רגל) יורדים בהדרגה אל המדבר מצד מזרח, ובצורה תלולה אל הירדן ממערב. הטור השני,

* כדי להעלות מים צריך לחפור על תרוב בעומק של 12—18 אינטשים.

** גבולותיהן של מדינות הם נהרות גדולים, או שרשרות הרים, או מדבר, מכל המעצורים האלה, המעכבים בעד התקדמותו של צבא, המעצור הקשה ביותר להתגבר עליו הוא המדבר; שְׁנַיִם במעלת הקושי הם ההרים, רק במעלה אחרונה נִחְשְׁבו הנהרות הגדולים ("עיקרים צבאיים לנפוליאון"). "מדבר בדומה לזה הוא, בלי ספק, המעצור הגדול ביותר מכל המעצורים המסוגלים להגן על גבולותיהן של ממלכות". ("מערכות במצרים ובסוריה — זכרונותיו של נפוליאון, מוכתבים לגנרל בֶּרְטֶרֶן").

*** כל שטחה של ארץ-ישראל המוגדרת כך הוא פחות משטחה של וְלֵס.

**** ראייה לכך אנו מוצאים במעשה-הגבורה של בניו, אשר "הכה את האריה בתוך הבור ביום השלג".

הרי-יהודה, הוא חוט-השדרה האמתי של הארץ. אף הם תלולים מצד הירדן, בעוד שהמוֹך מצד ים-התיכון אל עמק החוף הוא הדרגי יותר. בין שני טורי ההרים משתרע עמק הירדן, הנמצא למטה מפני הים: ליד אגם החולה כדי 7 רגל; במרחק של עשרה מילין בלבד משם דרומה, ליד ים כנרת - כדי 680 רגל; ובמרחק של ששים וחמשה מילין נוספים ליד ים-המלח - כדי 1300 רגל*.

את פיצולה של הארץ משלימים עוד שני עמקים המשתרעים מזרחה ומערבה. האחד מהם הוא גדול וניכר, השני בולט פחות אם כי הוא מציין שינוי מפורש באופיה של הארץ. העמק הגדול הוא עמק יזרעאל, הנמשך מזרחה בשם בקעת-הירמוק; הקטן יותר הוא בין השומרון ליהודה, ואפשר לסמן אותו על ידי קו הנמשך מן הים אל הירדן על פני נהר הירקון (או העוג'ה, מצפון ליפו), הואדיות ד'יר בלוט, אן גימור ואס סמ'ה, ונהר אחר המכונה אף הוא עוג'ה, הנופל לתוך הירדן במרחק של שמונה מילין צפונית ליריחו. זה היה הקו שאליו שאף ואותו הבטיח לו הגנרל אלנבי לאחר כיבוש ירושלים, ואשר בו החזיק במשך הקיץ של שנת 1918 עד להתקדמות הסופית.

ד.

מבחינת התכונות הצבאיות יש לחלק את שדה-המערכה של ארץ-ישראל בצורה זו: (א) מישור החוף ועמק יזרעאל; (ב) הרי יהודה; (ג) עמק הירדן; (ד) עבר הירדן.

(א) ארץ השפלה - פלשת, השרון ועמק יזרעאל. - העמקים האלה, כפי שראינו, מהווים את הדרך הטבעית וההיסטורית לצבאות גדולים. קו-החוף עטור רצועה של חולות, שרחבם שונה, למן מאות אחדות של אמות ועד לחצי המיל, והן מתנשאות בכמה מקומות עד לגובה של 150 רגל מעל פני הים. מן החולות האלה פנימה משתרע המישור כדי עשרה או חמשה-עשר מילין עד לירכתי הגבעות של הטור הראשי של הרי-יהודה; המישור עולה גלים-גלים, והוא מבוטר על ידי המון ואדיות קטנים. מחודש אפריל ועד יוני הוא עוטה קמה. בעונה היבשה אין כל מעצורים רציניים לתנועה צבאית לארכו של עמק זה, מעזה ועד הגליל, מחוץ לנהר הקטן, העוג'ה (הירקון), שמצפון ליפו, ואותו סעיף-הרים של הטור העיקרי המפריד בין השרון ובין עמק יזרעאל והמסתיים ליד חיפה בהר הכרמל.

העוג'ה הנזכרת לעיל ונחל קישון שבצמק יזרעאל הם כמעט הזרמים היחידים של מים שוטפים במשך כל השנה. האוכלוסים הרגילים משתמשים, בדרך כלל, לצרכי המקום בבארות עמוקות, אולם אלה אינן מתאימות לצרכי צבא, בלי מכונות מיוחדות ופיתוח.

השפלה של ארץ-ישראל היא בדרך כלל ארץ בריאה, אם כי יש צורך באמצעי-זהירות מיוחדים מפני המלריה. הקיץ הוא חם, אך לא לבלתי-נשוא. אכן רוחות החמסין מיגעות מאוד ומעוררות צמאון קשה.

התכונה העיקרית של האקלים היא החלוקה לעונה יבשה ולעונת-גשמים. עונת-הגשמים הרגילה נמשכת מנובמבר עד מרס, אולם גשמים קלים יורדים גם בסוף אוקטובר („היורה" של התנ"ך) ובסוף מרס ואפריל („המלקוש"). מחודש אפריל ועד אוקטובר לא ירד אפילו מטר-רביבים. בעונת הגשמים גהפכים שטחים

* שקע זה נמשך דרומה עד לעקבה על שפת ים-טוף, אולם יש פרשת-מים בין ים-המלח ובין עקבה.

גדולים מאדמת העמק לים של בוך. לעתים קרובות אי אפשר לעבור בדרכים*. אותו פסוק בחנ"ך - ויהי לעת תשובת השנה, לעת צאת המלכים - (כלומר לעת צאת המלכים למלחמה - המערכת) לא יפליא שום אדם, שראה את ארץ ישראל בשיא עונת-הגשמים; באותו זמן אין אפשרות לא למלכים ולא לקטנים במעלה מהם לצאת למלחמה ברוחה כלשהי ובהצלחה.

(ב) הרי יהודה. - שרשרת הרי יהודה בנויה מישור-הרים צר בגובה ממוצע של 2400 רגל (שיאיו הגדולים ביותר מגיעים בקירוב ל-3500), עם סעיפים רבים הפונים מזרחה ומערבה בזוויות ישרות אל הרכס העיקרי. הוא דומה, איפוא, לשלד של דג שטוח. כיוון הסעיפים האלה, שואדיות עמוקים נמשכים ביניהם, גורם, שמעבר צבא לאורך הטור מצפון לדרום, או בכיוון הפוך, לנוכח איזה אויב מתנגד, נהפך למפעל נועז. החלק הצפוני של הטור, השומרון, הוא יותר פתוח ופורה מן השאר. מזג-האוויר בחורף עלול לעתים להיות במשך כמה ימים זועף ביותר וקר; אולם בדרך כלל מעטים המקומות שאקליםם יותר נוח או יותר בריא מאקלים הרי-יהודה. כמות הגשמים השנתית בירושלים קרובה לזו של לונדון; אולם היא מרוכזת כולה בחמשת הירחים של עונת הגשמים, וקיימים רק סידורים מעטים לצבירת המים השוטפים ועוברים במהירות. מכאן, שבעית המים להשקאת צבא גדול בין ההרים במשך הקיץ היא בעיה חמורה.

בשנת 1914 היו רק שתי דרכים מתוקנות לכלי-רכב שחצו את ההרים, האחת מצפון לדרום - על פני נצרת, שכם, ירושלים וחברון לבאר-שבע; והשניה ממזרח למערב - על פני יריחו, ירושלים, יפו. מן ההכרח היה, שהפעולות בהרי-יהודה תהיינה אטיות, כלפי אויב נמרץ, מפני אמצעי התחבורה המוגבלים ומפני ההקלות שטבע הקרקע המבוקע נותן למתגונן. ברור היה שהקרבות העיקריים עתידים להתלקח במישור שלמטה.

(ג) עמק הירדן. - ההיסטוריה מתארת את עמק הירדן ואת ים-המלח כמחסום קשה למעבר בין הרי-יהודה לבין הרי-מואב. נהר-הירדן, זרמו מהיר אמנם וחופיו מעלים בוך לעתים ומגודלים שיחים, אולם רחבו מגיע רק לעתים רחוקות ליותר מ-70 או 80 רגל, ויש בו מקומות רבים למעבר-ברגל. משום כך אין בו, כשלעצמו, משום מעצור קשה במיוחד. אולם הירידה והעליה בהרים התלולים מכל צד, דלות התחבורה, מראה-הנוף העגום והחום הלוהט בקצו העמוק - כל אלה יחד גרמו להגביל את המגע בין תושבי שני טורי-הרים אלה. והוא הדין בנוגע למחנות-צבא. למן חדירת עם ישראל לארץ היעודה לו, אין אנו מוצאים אלא רישומים מועטים לתנועת צבאות בצד הזה של מעוז-יהודה. ואולם גדודי הגנרל אלנבי בשנת 1918, - בשתי ההשתערויות שלהם דרך הירדן ובעמידתם הסבלנית במשך קיץ ארוך בחום הטרופי של עמק הירדן, - הצליחו להשלות את התורכים כי המאמץ העיקרי של הצבא יעשה דרך הירדן, לצד מזרח.

(ד) עבר-הירדן. - במישור-ההרים אשר מעבר לירדן מזרחה עוברת מסילת-הברזל מדמשק אל חיג'אז, אשר ממנה נפרד קו-התחבורה התורכי לארץ-ישראל ליד צומת-הרכבות של אַדְרֵצִי (דרעא). עובדה זו שותה ערך צבאי חשוב לאזור זה במשך המלחמה. מסילת הברזל, ולמעשה גם כל עבר-הירדן פתוח להשתערויות מן המדבר, וזוהי צורת התקפה שקשה לעמוד בפניה, כפי שמצאו התורכים להותם.

* במלכים א-י"ח-מ"ד אומר אליהו: "עלה, אמור אל אחאב: אָסוּר יֵרֵד וְלֹא יַעֲרֹכֶה הַגֶּשֶׁם".

בשם סוריה מכונה כאן, בערך, הארץ המשתרעת בין ים־התיכון ובין המדבר, מחלב בצפון ועד הגליל בדרום. חומת ההרים הכפולה המציינת את אופיה של ארץ־ישראל נמשכת לתוך סוריה. כהמשכם של הרי יהודה והגליל באים בסוריה טורי־הרים גבוהים יותר, המשתרעים לאורך־החוף ומגיעים עד להרי טאורוס; הטור הדרומי ביותר הוא טור הרי־הלבנון. המדרונים המערביים של הרי־סוריה אלה מגיעים למטה עד הים, ואינם משאירים אלא רצועת־מישור צרה מאד לרגליהם. השרשרת המזרחית, המשכם של הרי־מואב צפונה, רצופה מהר־החרמון ומול־הלבנון. בין אלה ובין הלבנון קלוא העמק הפורה אל־בקעה (Coele Syria). ומבחינה גיאולוגית מתחילה כאן בקעת הירדן. המדרונים הדרומיים של החרמון יורדים אל רמת החורן, חבל עשיר בחיטה, אשר בקצהו המזרחי נמצא, "הר הדרוויים" (ג'בל דרוז), מולדתו של עם מוזר ונסער. מצפון למול־הלבנון, סמוך לחומס, יורד הטור המזרחי והופך לרמה רחבה ההולכת צפונה־מזרחה אל הפרת. מחומס עד חלב הקרקע הוא פתוח וישר. סוריה היא חבל פורה יותר מאשר ארץ־ישראל; זרמי־מים גדולים ורבים משקים את אדמתה, ויש כאן פחות קשיים להספקת מים בשביל כוח־צבא גדול. האקלים דומה לאקלימה של ארץ־ישראל.

זהו, בקוים מרופרפים, התרשים הטופוגרפי הכללי של שדה המלחמה. מצביא של חיל פולש, הבא לחקור את אופיה של הארץ שעליו לעבור בה, יתרשם אל נכון ביחוד מן הגיוון המופלא של פני הקרקע והאקלים שהוא עתיד להתקל בו, מן הקשיים החמורים בהספקת המים, מהשפעת עונת הגשמים העלולה לפגוע בפעולותיו, וכן (בשנת 1915–1916) מהעדר מפות טובות*. מלבד זה עוד יצטרך להקדיש תשומת לב לשאלה החיונית ביותר בשביל מצביאי גייסות גדולים, בדבר ההתאמה או אי־ההתאמה של אמצעי התחבורה הקיימים בים, בדרך־היבשה ובמסילת־הברזל, כדי לתמוך בתנועותיו המתוכננות.

(א) דרכי הים – קו־החוף הארוך של סוריה וארץ־ישראל קופח במיוחד על ידי הטבע בחופי־אניות. לסוריה רק שני מבואי־ים קטנים, – אלכסנדריטה ובירות, אולם למעשה שניהם אינם מניחים את הדעת. בחיפה יש אמנם מעגן טוב, אבל אין בו סידורי נמל. מדרום לחיפה נמשך החוף עד מצרים בקו שאינו נשבר על ידי איזה כף או מפרץ, אשר יהיה בו כדי לשמש מחסה לכלי שיט המהלכים בים. יפו, המקום היחיד אשר לו זכות כלשהי ליטול לו את השם נמל, אינו אלא מִזח פתוח, אשר העגינה במימיו היא לעתים קרובות בלתי־בטוחה ביותר. בדברי־הימים רשומים כמה נסיונות להקמת נמלים בארץ־ישראל, שאף אחד מהם לא הוכתר בהצלחה; ולפי דברי אדם סמית, שפת־הים, "זרועה שברי־נמלים"**, משום כך לא הצליח מעולם אויב לפלוש לארץ־ישראל בדרך הים. המשברים החזקים וגלי־החוף המתמידים גורמים לכך, שהעלאת אנשים או משאות אל שפת־הים הפתוחה, היא ענין קשה, העלול לפעמים להפסק באמצע למשך כמה ימים. עובדה

* המפה הטובה ביותר שהיתה מצויה או היתה הסקירה שנעשתה על ידי הלורד קיצ'נר בשנת 1878, כששימש קצין ב"חיל המהנדסים". זו היתה מצוינת לתפקידה, אולם הפרטים הם לא תמיד מדויקים כל צרכם למטרות טקטיות.

** "גיאוגרפיה היסטורית של ארץ־הקודש", פרק ז'.

זו שימשה אמנם מכשול רציני לשירות האספקה של צבא המשלוח המצריי בימי המלחמה.

(ב) מסילות ברזל. — מסילות הברזל שנמצאו בארץ-ישראל ובסוריה עם פרוץ המלחמה היה כיוונם מצפון לדרום.

יש לציין כי שלושה מיני רוחב היו למסילות. אף-על-פי-כן היתה קיימת תחבורה רצופה מחלב לעפולה, עם שינוי רוחב המסילה בריאק.

(ג) דרכים. — מעטים היו דרכי-הכבישים הן בסוריה והן בארץ-ישראל; אולם בעונה היבשה רבות הן הנתיבות הדרוכות הנוחות למעבר כלי-רכב, ובתוך זה גם לטרנספורט ממונע כבד. עונת-הגשמים היא מכשול חמור לתנועה, ביחוד לטרנספורט ממונע.

יוסף ברסלכסקי

העם העברי והים*

«הבאת עד נבכי ים ובחקר תהום התהלכת»
(איוב ל"ח, ט"ז)

א.

האם היה העם העברי כרוך בזמן מן הזמנים אחרי הים, האם הפליג למרחקים, האם מצוי היה אצל הספנות, אצל הדיג שבחוף ארץ-ישראל? מתוך סקירה ראשונה ולאור רישומי ההיסטוריה הכלליים והחיצוניים ביותר דומה, כי עמנו, בתקופות שבתו על אדמתו, לא טעם טעם ים כל עיקר. חופה של הארץ הלא נתון היה בימי הבית הראשון בידי הכנענים והפלשתים, ובימי הבית השני בידי היוונים, הרומאים ותושבי החוף הקדמונים, ואילו העם העברי מרוכז היה באזוריה ההרריים ובעמקיה הפנימיים של הארץ. אמנם, משפטים בודדים בתנ"ך, כגון «זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות» (כרא' מ"ט י"ג), «דן למה יגור אניות» (שופ' ה' י"ז) ו«אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו ישכון» (שם), מעלים הדים של «תקופה ימית» בישראל, אלא שהדים אלה קלושים הם ועמומים, הדים של תקופה, שלא השאירה את רישומה הניכר בדברי ימי העם. פסוקים בודדים כגון אלה אין בהם כדי לשנות את התמונה ההיסטורית המצטיירת בכתבי הקודש, תמונת חוף כנעני-פלשתי ותוך-ארץ עברי. דברי הנביא צפניה, בסוף ימי הבית הראשון, «הוי יושבי חבל הים, גוי כרתים, דבר ה' עליכם כנען וכל פלשתים» (ב' ה'), יש בהם כדי לסכם ולאשר את התמונה הזאת.

ברם משנתכונן יפה בדבר, נגלה, כי מסקנתנו היתה נמהרה מדי. שלטונו הממושך של עם פלוני על הים אין משמעותו העדר ישובים של עמים אחרים בחופי ארצו. חופים מסוימים של ארצות ים-התיכון נמנים, הן בעבר הרחוק והן בהווה, על האזורים המגוונים ביותר מבחינה אטנית, ועל אחת כמה ארץ-ישראל, שהיתה גדונה, מאז ומעולם, לגיוון אטני מיוחד. על כן, בגשתנו אל שאלת «העם העברי

* פרק מתוך חוברת אשר תופיע בהוצאת החבל הימי לישראל.